

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи
Ф.А. Трішин

“_____” _____ 2019 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ**

Галузь знань 18 «Виробництво та технології»

Спеціальність 183 «Технології захисту навколишнього середовища»

Ступінь бакалавр

Факультет Прикладної екології, енергетики та нафтогазових технологій

Кафедра Екології та природоохоронних технологій

1. Опис навчальної дисципліни «Екологія харчових виробництв з КР»

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6,0	галузь знань 18 «Виробництво та технології»	<i>Вибіркова</i>	
Змістових модулів – 2	спеціальність 183 «Технології захисту навколишнього середовища»	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – реферат		1,2-й	
Загальна кількість годин 180/180		Семестр	
Тижневих годин для Денної форми навчання аудиторних – 2 самостійної роботи студента 3 Заочної форми навчання аудиторних – 0,4 самостійної роботи студента 4,6	Ступінь: бакалавр	Лекції	
		20 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		52 год.	8 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		108 год.	166 год.
		Індивідуальні завдання:	
		52 год.	64 год.
		Курсовий проект (робота)	
-	-		
Вид контролю:			
залік	залік		

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 30%; для заочної форми навчання – 10%.

2. Заплановані результати навчання

Метою навчальної дисципліни «Екологічний контроль» є надання майбутнім фахівцям знань щодо правових підстав здійснення державного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства України з боку фізичних та юридичних осіб, порядком організації, проведення державного екологічного нагляду (контролю) і складання вимог щодо ліквідування порушень.

Завданням навчальної дисципліни «Екологічний контроль» є формування у здобувачів професійних еколого-юридичних знань в сфері організації та здійснення державного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати:

- правові засади створення державної екологічної інспекції;
- положення державної екологічної інспекції;
- права та обов'язки державного інспектора з охорони природи;

- види та порядок проведення державного екологічного контролю;
- порядок застосування заходів впливу до порушників природоохоронного законодавства;
- діючі форми документів та вимоги до їх складання при проведенні державного контролю;
- статті Адміністративного кодексу України щодо компетенції органів охорони природи;
- сучасне законодавство, яке регулює правові відносини при застосуванні юридичної відповідальності;
- поняття правопорушення, його склад. Поняття правопорядку;
- поняття кримінальної відповідальності за екологічні злочини;
- поняття злочину та покарання, види кримінальних злочинів у галузі охорони довкілля;
- поняття адміністративної відповідальності, умови її застосування;
- види адміністративних стягнень;
- органи, які розглядають адміністративні справи та притягують до відповідальності;
- поняття дисциплінарної відповідальності, умови та підстави її застосування;
- особливості та види матеріальної відповідальності за екологічні правопорушення;
- основні забруднювачі природних ресурсів, методи і засоби їх визначення;
- основні технічні засоби контролю екологічного стану атмосферного повітря, води і ґрунтів;
- засоби екологічного контролю за викидами автомобільного транспорту з бензиновими й дизельними двигунами;
- нормативи по обслуговуванню й контролю функціонування засобів радіаційного контролю;
- проведення контролю викидів з стаціонарних джерел;
- проведення контролю стану водних ресурсів і скидів;
- проведення контролю стану земельних ресурсів;

вміти:

- проводити інспекторські перевірки з питань охорони природи і природокористування;
- складати документи за результатами екологічного контролю;
- притягувати до адміністративної відповідальності порушників природоохоронного законодавства;
- розраховувати збитки які нанесені природному середовищу в наслідок порушення природоохоронного законодавства;
- застосувати норми права в практичній діяльності;
- користуватися кодексами та іншими законодавчими і нормативно-правовими актами;
- вирішувати конфліктні та спірні ситуації, надавати належну кваліфікацію правопорушенню чи злочину;
- користуватися приладами для визначення складу атмосферного повітря;
- використовувати прилади за рівням забруднюючих речовин у викидах автотранспорту;
- проводить радіаційний контроль транспорту та вантажів;
- користуватися приладами і засобами для контролю викидів з стаціонарних джерел;
- визначати правильність функціонування пристроїв й усувати дрібні неполадки в їхній роботі.

3. Зміст навчального матеріалу дисципліни

Змістовий модуль 1. Державна система екологічного контролю

Тема 1. Державний екологічний контроль – складова екологічної політики України. Статус і структура державної екологічної інспекції (ДЕІ). Завдання, функціональні обов'язки і права ДЕІ.

Тема 2. Види інспекторських перевірок. Міри впливу до порушників природоохоронного законодавства.

Тема 3. Порядок здійснення державного контролю за охороною і використанням водних ресурсів. Документація що перевіряється при здійсненні контролю за охороною і використанням

водних ресурсів. Основні порушення водного законодавства. Порядок здійснення державного контролю за використанням і охороною земельних ресурсів. Документація що перевіряється при здійсненні контролю за охороною і використанням земель. Основні порушення земельного законодавства.

Тема 4. Порядок здійснення державного контролю за охороною і використанням надр. Документація, що перевіряється при здійсненні контролю за охороною і використанням надр. Основні порушення законодавства про надра. Порядок здійснення державного контролю за дотриманням законодавства щодо охорони атмосферного повітря.

Документація, що перевіряється при здійсненні контролю за охороною атмосферного повітря. Порядок здійснення державного контролю контроль у галузі охорони, використання та відтворення біологічних ресурсів. Документація, що перевіряється при здійсненні контролю у галузі охорони, використання та відтворення біологічних ресурсів. Основні порушення у галузі охорони, використання та відтворення біологічних ресурсів.

Тема 5. Порядок здійснення державного контролю за поведженням з відходами. Документація, що перевіряється при здійсненні контролю за поведженням з відходами. Основні порушення законодавства щодо поведження з відходами. Контроль за утриманням зелених насаджень у межах населених пунктів України. Порядок здійснення державного контролю за утримання заповідного режиму на територіях та об'єктах ПЗФ. Документація, що перевіряється при здійсненні державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах ПЗФ. Основні порушення законодавства про природно – заповідний фонд. Порядок притягнення порушників екологічного законодавства до юридичної відповідальності.

Змістовий модуль 2. Етапи екологічного контролю

Тема 6. Юридична відповідальність – поняття, види, підстави. Законодавство, що регулює притягнення до юридичної відповідальності. Екологічний правопорядок. Склад екологічного правопорушення. Види екологічних правопорушень. Дисциплінарна відповідальність в екологічній сфері. Підстави для притягнення до відповідальності, умови, види. Повна та обмежена відповідальність працівників. Матеріальна відповідальність за шкоду, заподіяну працівником.

Тема 7. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення. Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс України про адміністративне судочинство – загальна характеристика. Адміністративне правопорушення. Проступок. Адміністративне стягнення. Адміністративний позов. Розгляд справ в порядку адміністративного судочинства. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення.

Цивільна відповідальність. Поняття цивільної відповідальності за екологічні правопорушення. Санкції. Поняття екологічної шкоди, порядок її відшкодування.

Тема 8. Види злочинів проти довкілля. Злочини в галузі охорони атмосферного повітря. Злочини у сфері землекористування. Злочини у сфері охорони надр. Злочини у сфері водних ресурсів. Злочини у сфері лісокористування, захисту рослинного та тваринного світу. Злочини в галузі екологічної безпеки. Міжнародно-правова відповідальність у сфері охорони довкілля: мета, суб'єкти та об'єкти. Поняття та види міжнародних екологічних правопорушень. Міжнародне екологічне судочинство

Тема 9. Етапи екологічного контролю. Лабораторний контроль, його задачі в рамках державного екологічного моніторингу. Виробничий контроль.

Метрологічний нагляд за проведенням лабораторних вимірювань. Метрологія. Спільність вимірів. Порядок атестації лабораторій на право проведення вимірювань.

Тема 10. Технічні засоби екологічного контролю. Порядок ведення екологічної документації на підприємстві. Техніка безпеки на підприємствах і в аналітичних лабораторіях. Порядок ведення документації з техніки безпеки

4. Структура навчальної дисципліни (тематичний план)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Державна система екологічного контролю												
Тема 1. Державний екологічний контроль – складова екологічної політики України	15	2	4	-	4	9	12	1	-	-	4	11
Тема 2. Види інспекторських перевірок	15	2	4	-	4	9	12	-	-	-	4	12
Тема 3. Порядок здійснення державного контролю за охороною і використанням водних ресурсів.	20	2	6	-	6	12	22	2	-	-	8	20
Тема 4. Порядок здійснення державного контролю за охороною і використанням надр	20	2	6	-	6	12	22	-	2	-	8	20
Тема 5. Порядок здійснення державного контролю за поводженням з відходами	20	2	6	-	6	12	22	-	2	-	8	20
Разом за змістовим модулем 1	90	10	26	-	26	54	90	2	4	-	32	83
Змістовий модуль 2. Етапи екологічного контролю												
Тема 6. Юридична відповідальність – поняття, види, підстави	15	2	4	-	4	9	13	-	2	-	4	11
Тема 7. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення	15	2	4	-	4	9	12	-	-	-	4	12
Тема 8. Види злочинів проти довкілля	30	4	8	-	8	18	20	-	-	-	8	20
Тема 9. Етапи екологічного контролю	20	2	6	-	6	12	23	1	2	-	8	20
Тема 10. Технічні засоби екологічного контролю	20	2	6	-	6	12	22	2	-	-	8	20
Разом за змістовим модулем 2	90	10	26	-	26	54	90	3	4	-	32	83
Усього годин	180	20	52	-	52	108	180	6	8	-	64	166

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1	Державний екологічний контроль – складова екологічної політики України. Статус і структура державної екологічної інспекції (ДЕІ). Завдання, функціональні обов’язки і права ДЕІ.	2	-
2	Види інспекторських перевірок. Міри впливу до порушників природоохоронного законодавства.	4	-
3	Порядок проведення державного екологічного контролю. Порядок виявлення порушень та застосування заходів впливу до порушників природоохоронного законодавства.	4	2
4	Заходи щодо запобігання корупції у системі ДЕІ.	4	2
5	Громадський екологічний контроль	2	-
6	Порядок здійснення державного контролю за охороною і використанням водних ресурсів	4	-
7	Порядок здійснення державного контролю за охороною і використанням надр	4	-
8	Порядок здійснення державного контролю за поводженням з відходами	4	-
9	Юридична відповідальність – поняття, види, підстави. Законодавство, що регулює притягнення до юридичної відповідальності. Екологічний правопорядок. Склад екологічного правопорушення. Види екологічних правопорушень	4	2
10	Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення. Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс України про адміністративне судочинство – загальна характеристика	4	-
11	Кримінальна відповідальність за екологічні злочини. Кримінальне законодавство України. Кримінальна відповідальність в екологічній сфері. Види екологічних злочинів	4	-
12	Види злочинів проти довкілля. Злочини в галузі охорони атмосферного повітря. Злочини у сфері землекористування. Злочини у сфері охорони надр. Злочини у сфері водних ресурсів. Злочини у сфері лісокористування, захисту рослинного та тваринного світу	4	-
13	Етапи екологічного контролю. Лабораторний контроль, його задачі в рамках державного екологічного моніторингу	4	2
14	Технічні засоби екологічного контролю. Порядок ведення екологічної документації на підприємстві. Техніка безпеки на підприємствах і в аналітичних лабораторіях. Порядок ведення документації з техніки безпеки	4	-
	Разом	52	8

6. Завдання для самостійної роботи студентів

№ з/п	Види навчальної діяльності	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1	Опрацювання лекційного матеріалу	18	18
2	Підготовка до практичних занять	20	18
3	Опрацювання окремих розділів програми, які не виносяться на лекції	35	40
4	Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань	35	40
Разом з дисципліни		108	116

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання – форма організації навчання для поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які отримує студент.

Різновидом індивідуальних завдань є *індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)* навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, які охоплюють декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Індивідуальне науково-дослідне завдання «Організація проведення внутрішнього екологічного контролю» студенти виконують у вигляді есе.

1. Характеристика підприємства.
2. Характеристика системи екологічного контролю підприємства.
3. Взаємозв'язок між екологічними аспектами, політикою, цілями і завданнями та програмою підприємства.
4. Рекомендації щодо удосконалення системи екологічного контролю.

8. Методи контролю

за способом організації			
індивідуальний	груповий	фронтальний	диференційований
за способом надходження інформації			
усний	письмовий	експериментальний	програмований

Види контролю: попередній; поточний; тематичний; заключний.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, інструктаж;

Наочні: ілюстрація, демонстрація, спостереження;

Практичні: практичні завдання, вправи, дослідні роботи, ситуаційні задачі.

10. Схема нарахування балів студентів

Оцінні бали рейтингового контролю знань студентів

ЗАЛКОВИЙ МОДУЛЬ 1											
Поточне тестування та самостійна робота										Сума	
T1	T2	T3	T4	T4	T5	T6	T7	T8	T9		T10
10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	100

Теми змістового модуля 1 T1- T5. Теми змістового модуля 2 T6- T10.

11. Методичне забезпечення навчальної дисципліни

1. Електронний та паперовий варіанти конспектів лекцій (на кафедрі та на сайті).
2. Електронний та паперовий варіанти методичних вказівок до практичних занять (на кафедрі та на сайті).
3. Електронний та паперовий варіанти методичних вказівок для виконання самостійної роботи (на кафедрі та на сайті).
4. Текстовий та електронний варіанти тестового опитування для вхідного контролю студентів з дисципліни (на кафедрі).
5. Електронний та паперовий варіанти питань для підсумкового опитування студентів з дисципліни (на кафедрі).

12. Рекомендована література

Основна

1. ДСТУ ISO 14001:2006. Системи екологічного менеджменту. Вимоги і настанови щодо застосування. — чинний з 15.05.2006 р.
2. Екологічний контроль: Навч. посібник / В.Ф. Семенов, О.Л. Михайлюк, Т.П. Галушкіна, Г. В. Крусір та ін. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 407 с.
3. Екологічний аудит: Навч. Посібник / В.Я. Шевчук, И » М Саталкін та ін. — К.: Символі, 1997. — 221 с.
4. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. Екологічний аудит підручник. — К.: Вища шк., 2000. — 344 с.
5. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. Екологічне підприємництво: навч. посібник. — К.: Мета, 2001. — 191 с.

Додаткова

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26.06.1991 N 1268-ХН // www.zakon.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 № 2708-ХН// www.zakon.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про відходи» від 05.03.98 № 187/98-ВР// www.zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 № 1862-ІV// www.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995* № 45/95-ВР// www.zakon.rada.gov.ua.
6. Водний кодекс України від 06.06.95 № 213/95-ВР // www.zakon.rada.gov.ua.
7. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-ІІІ // www.zakon.rada.gov.ua.
8. Кодекс України «Про надра» від 27.07.1994 № 132/94-ВІ // www.zakon.rada.gov.ua.
9. Лісовий кодекс України від 21.01.94 № 3852-ХН // www.zakon.rada.gov.ua.
10. ДСТУ ISO 14001:2006. Системи екологічного менеджменту. Вимоги і настанови щодо застосування. — чинний з 15.05.2006 р.
11. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. — чинний з 27.07.2001 р.
12. Анікєєва О.Ю. Система екологічного менеджменту на підприємстві та використання стандартів ISO при її впровадженні // Формування ринкових відносин в Україні. — 2006, № 2. - С. 76. 216
13. Аніщенко В.О. Еколого-економічний аналіз у системі управління природокористуванням на підприємстві // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 6. — С. 39 — 45.
14. Баб'як О.С. Екологічне право України: Навч. посібник. К.: Атіка, 2000. - 151 с.
15. Балацький О., Лук'янихін В., Лук'янихіна О. Екологічний менеджмент - проблеми і перспективи становлення та розвитку // Економіка України. - 2000. - № 5.- С. 67-73.
16. Бедрій Я.І., Джигирей В.С., Кидисюк А.І. та ін. Основи екології та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посіб. — Львів, 1999. — 238 с.

17. Белмане И., Далхаммар К. Системы экологического менеджмента: от теории к практике. Руководство по внедрению СЭМ в соответствии с требованиями Международного Стандарта ИСО 14001. — МИИЭЭ. Лундский Университет, 2000. — 197 с.
18. Білов ТВ., Бицкевич В.І. Технології промислового менеджменту. — М.:Металургія, 2000. — 288 с.
19. Білявський Т.О., Фурдуй Л.С., Костіков І.Ю. Основи екології Підручник. — К.: Либідь, 2004. — 408 с.
20. Впровадження системи менеджменту навколишнього середовища в університеті/ М.Ф. Дмитриченко, М.М. Дмитрієв, М.І. Матейчик та ін. / Вісник НТУ. — К.: НТУ, 2009. - С. 135-138.
21. Галушкіна Т. Екологічний менеджмент в Україні //Економіка України. 1999. - № 6. - С. 78-83.
22. Горідько Н.М., Боціон А.П. До оцінювання ефективності Проекту екологічного управління // Вісник Національного транспортного університету. — К.: НТУ, 2009. — Випуск 18. — С 234.
23. Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: Навч. посібник. — Х.: Фоліо, 2002. — 124 с.
24. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посібник — К.: Т-во «Знання», 2000. - 203 с.
25. Екологічне управління: Підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. К.: Либідь, 2004.- С.432 с.
26. Загороднюк І.О. Взаємозв'язок екологічної й економічної безпеки та її вплив на економічне зростання України // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. — 2005. — № 6. — С. 9.
27. Злобін Ю.А. Основи екології: Підручник. — К.: Лібра, 1998. - 248 с.
28. Ілляшенко СМ., Прокопенко О.В. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: Монографія /За ред. СМ. Ілляшенка. — Суми: ВТД «Університет, книга», 2002. — 250 с.
29. Кібіч І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: Навч.посібник. — Чернівці: Рута, 2002. — 104 с.
30. Клименко Л.П. Техноекіологія: Посібник. — О.: Фон і Екопрінт, 2000. — 542 с.
31. Кобецька Н.Р. Екологічне право України: Навч. посібник. — 2-ге вид., перероб і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2008- 352 с.
32. Кобзиста О.П., Боціон А.П., Горідько Н.М. системи екологічного менеджменту для вищого навчального закладу / 36. тез доповідей Дев'ятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції. — Суми: Вид-во СумДУ, 2009. — Частина I - С. 113-114.
33. Кожушко Л.Ф., Скрипчук І.М. Екологічний менеджмент: підручник. — К.: Академія, 2007. — 432 с.
34. Кучерявий В.П. Екологія: Підручник. — Львів: Світ, 2000.- 499 с.
35. Малишко М.І. Екологічний менеджмент на Україні // Вісн.АН України. - 1992. - № 1. - С. 96
36. Мельник Л. Г. Екологічна економіка: Підручник. — Суми: Університетська книга, 2003. — 348 с.
37. Мусієнко М.М. Екологія: тлумачний словник. — К.: 2004. - 376 с.
38. Пригара І. О. Екологічна сертифікація як один із напрямків екологічного маркетингу // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. — 2006. — № 3. — С.11.
39. Рябець КА. Екологічне право України. Навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2009. 436 с.
40. Сівак В.К., Солодкий В.Д., Робулець С.В. Природоохоронні інспектування: Посібник. — Чернівці: Зелена Буковина, - 264 с.
41. Скрипчук П. Екологічна сертифікація як інструмент виробництва та споживання екологічно чистої продукції // Економічні проблеми природокористування. — 2006. — Вип. 5. —С. 29-30.
42. Шмандій В.М., Солошич І. О. Управління природоохороною діяльністю: Навч. посібник. — К.: Центр навч. літератури, 2004. - 296 с.
43. Шматко В.Г., Нікітін Ю.В. Екологія і організація природоохоронної діяльності: Навч. посібник. — К.: КНТ, 2006. — 304 с.

44. Верещак В.С., Бень Т.Г. Эколого-экономическое обоснование инвестиционных проектов. - Днепрпетровск: Институт технологии, 1998. - 124 с.
45. Базові нормативи плати за забруднення навколишнього середовища України. Методика визначення розмірів плати і стягнення платежів за забруднення навколишнього середовища України - Київ, 1993. - 22 с.
46. Кудрявцева О.В. Основы экологического аудита // Вестник МГУ, Сер. 6, Экономика, 2000, № 4, - с.79-102.
47. Методические рекомендации по заполнению и ведению экологического паспорта промышленного предприятия / ГОСТ 17.0.0.04-90, М., 1990. - 28 с.
48. Николаев В.М., Захарова Г.М. Экологическая экспертиза. - Учебное пособие, Ульяновский ун-т, 1999. - 90 с.
49. Об утверждении Порядка определения платы и взимания платежей за загрязнение окружающей природной среды и положение о республиканском внебюджетном фонде охраны окружающей природной среды. Собрание постановлений Правительства Украины. - 1992. - № 2. - С. 18.
50. Семенов В.Ф. Екологізація економіки регіону: Навчальний посібник. - Одеса, Оптимум, 2003. - 232 с.
51. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький Н.М. та ін. Модернізація виробництва: системно-екологічний підхід. Посібник з екологічного менеджменту. - К.: СИМВОЛ-Т, 1997. - 245 с.

12. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Звіти про науково-дослідну роботу кафедри ЕХПіВ (знаходяться у НДЧ академії та у наукових керівників тем НДР).
2. Бібліотечні та патентні фонди ОНАХТ.
3. Інтернет – ресурси про сучасний стан екологічного менеджменту:
 - 3.1. www.tcolin.ru/mc/books/emas/ch1-11.html
 - 3.2. www.tcolin.ru/mc/books/emas/ch1-3.html
 - 3.3. www.cripo.com.ua/stati/rub-8/r8-s21.htm

Адреси бібліотек:

1. Одеська наукова бібліотека національного університету. Одеса, вул. Преображенська, 24.
2. Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького. Одеса, вул. Пастера, 13.
3. Велика Одеська бібліотека. <http://virtlib.odessa.net/>
4. Бібліотека ім. М. Грушевського. <http://www.biblio.od.ua/>

Адреси та телефони книжкових магазинів:

1. „Два слони”. Одеса, вул. Пастера, 62, тел. 23-62-18.
2. „Будинок книги”. Одеса, вул. Дерибасівська, 27, тел. 22-74-50, 22-34-73.
3. „Книги”. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 2, тел. 34-27-03.
4. Книжковий супермаркет. Одеса, вул. Дерибасівська, 14, тел. 35-84-04, 35-84-05.
5. Книжкова база. Одеса, вул. Артилерійська, 11, тел. 728-98-30.

Адреси Інтернет – клубів:

1. „Ворон”. Одеса, пр. Шевченка, 10/1.
2. “Diver”. Одеса, пр. Шевченка, 1, ДК Політех.
3. „Сателіт”. Одеса, пров. Матросова, 6. Тел: 222-876

Веб-сайт: <http://www.satellite-plus.com/cafe/>

4. „Гараж”. Одеса, вул. Канатна, 110.
5. "Mad". Інтернет-клуб, вул. Ольгіївська, 37а.
6. "Субмарина". Інтернет-кафе, вул. Преображенська, 49/51. Веб-сайт:

<http://www.submarine.od.ua/>

7. "К". Інтернет-клуб, вул. Софіївська, 26.
8. "Фараон". Інтернет-клуб, вул. 10 Апреля, 7.
9. "Клан". Інтернет-клуб, вул. Дегтярна, 22.
10. "Компьютерный клуб". Інтернет-клуб, пл. Соборна, 14.

11. "Кактус". Інтернет-клуб, вул. Янчитського, 7.
12. "Мэверик". Інтернет-клуб, вул. Піонерська, 5в.
13. "Планета Інтернет". Інтернет-клуб, вул. Рішельєвська, 58.
14. "Сан-нет". Інтернет-клуб, вул. Тіраспольська, 11.
15. "SE". Інтернет-клуб, вул Прохорівська, 14.
16. "3D". Інтернет-клуб, вул. Академіка Корольова, 94.
17. "Аватар". Інтернет-клуб, вул. Валентини Терешкової, 8а.
18. "Дунай". Інтернет-клуб, вул. Польська, 8.
19. "Інтернет-клуб", вул. Жуковського, 22.
20. "Net-centre". Інтернет-клуб, вул. Єкатериненська, 75.
21. ООО "Лада". Інтернет-клуб, вул. С. Ядова, 4а, тел: 34-25-69.
22. "Піраміда". Інтернет-клуб, вул. Новосельського, 21.
23. "64". Інтернет-клуб, вул. Пушкінська, 64.
24. "Stinger". Інтернет-клуб, вул. Торгова, 29.
26. " **Mouse Club** ". Інтернет-клуб, пер. Чайковського, 16. Тел: 715-02-19.
Веб-сайт: <http://www.cybermouseclub.com>
27. "MoUsE 2". Інтернет-клуб, гер. Сталінграда, 30 (Біля КВІНу).
28. "New Century". Інтернет-клуб, вул. Буніна, 33 (на розі Олександрівського проспекту).
30. " @net" Інтернет-клуб, вул. Базарна, 67 (вхід з вул. Преображенської).
31. "Soldier of Fortune". Інтернет-клуб, вул. Княжеська, 40 (район Нового р-ку).
32. "Neo Club". Інтернет-клуб, вул. Ришельєвська (Леніна), 58. Тел: 21-78-60

Веб-сайт: <http://www.neo-club.net>

33. «НаСк оFf». Інтернет-клуб, вул. Жуковського, 37а.
34. "Денвер". Інтернет-клуб, пр-т Миру/Жуковського, 33.
35. «Еретик». Адреса: вул. Льва Толстого, 11. Тел: 26-97-58.
Веб-сайт: <http://www.heretic.odessa.ua>
36. «Арена». Адреса: проспект Ак. Глушка, 8. Тел: 44-00-57.
Веб-сайт: <http://www.arena.odessa.ua>
37. «Логин». Адреса: Ак. Філатова, 40. Тел: 735-59-55.
Веб-сайт: <http://www.farlep.net/~login>